

- 1. Задорожний В., Кундрат Ю. Курс історії української культури (IX – початок XXI ст.): Навчальний посібник для студентів українців. – Ужгород: Гражда, 2009. – 432 с.
- 2. Історія України. Комплексний довідник / Укладачі Воропаєва В.В., Губіна С.Л. та ін. – Харків: ФОРМ, 2010. – 576 с.
- 3. Мазара М.П. Початок змін етнополітичної структури населення Закарпаття (кадровий зріз) // Carpathica-Carpathica. – Випуск 3: До 50-річчя Ужгородського державного університету. – Ужгород, 1995. – С. 84-92.
- 4. Мандрик І.О., Олашин М.В. Дев'ять років заслання Петро Сміян отримав за свої переконання: [до 90 річчя від дня народження] // Новини Закарпаття. – 2008. – 15 січня. – С.6.
- 5. Олашин М.В. Історичний факультет Ужгородського національного університету: Бібліографічний довідник / Держ. вищий навч. заклад «Ужгород. нац. ун-т»; Бібліогр. ред. О.Д.Закривидорога; Відп. за вип. І.О.Мандрик. – Ужгород: Гражда, 2010. – 440 с.
- 6. Остафійчук В.Ф. Історія України: сучасне бачення: Навч. посіб. – 4-те вид., випр. – К.: Знання-прес, 2008. – 424 с.
- 7. Тиводар М.П. Життя і наукові пошуки Федора Потушняка. – Ужгород: Гражда, 2005. – 284 с.

РЕЗЮМЕ

ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ УЖГОРОДСКОГО УНИВЕРСИТЕТА В УСЛОВИЯХ УСИЛЕННОГО ИДЕОЛОГИЧЕСКОГО КОНТРОЛЯ КПСС В ПЕРВЫЕ ГОДЫ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ НА ЗАКАРПАТЬЕ (1946-1950 гг.)

Мищанин В.В. (Ужгород)

В предлагаемой статье речь идет о первых годах работы высшего учебного заведения Закарпаття – Ужгородского государственного университета, которые совпали с общественно-политическими процессами в СССР, направленными на преследование историков, писателей, даже биологов за «неправильные» взгляды.

Ключевые слова: Ужгородский государственный университет, коммунистическая партия, советская власть, идеология, контроль.

SUMMARY

FUNCTIONING OF UZHGOROD STATE UNIVERSITY IN THE CONDITIONS OF INTENSIFIED IDEOLOGICAL CONTROL OF THE COMMUNIST PARTY OF SOVIET UNION IN THE FIRST YEARS OF SOVIET POWER (1946-1950)

V. Mischanyn (Uzhhorod)

This article deals with the first years of higher education institution of Transcarpathia - Uzhhorod State University, which coincided with the social and political processes in the USSR, aimed at the persecution of historians, writers, and even biologists for the "wrong" views.

Key words: Uzhgorod State University, the Communist Party, the Soviet power, ideology and control.

УДК 94(477.87).069 "1950/1980"

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ГРОМАДСЬКИХ ТА ШКІЛЬНИХ МУЗЕЇВ НА ЗАКАРПАТТІ (50 – 80-ті РОКИ ХХ ст.)

Кузьма В. В. (Ужгород)

У статті розглядається історія виникнення, розвитку та функціонування громадських музеїв на Закарпатті у 50-80 роках ХХ століття. Подано коротку характеристику діяльності шкільних музеїв, музейних кімнат, описано роботу так званих загонів червоних слідопитів та про роботу по залученню учнівської молоді до вивчення історії та культури краю загалом. Розглянуті усі позитивні та негативні наслідки у розвитку музейної справи в області.

Ключові слова: музей, громадські музеї, музейні заклади, шкільні музеї, експозиція, експонати.

Громадське музейне будівництво Закарпаття розпочинає свою історію ще у 50-х роках ХХ ст. Перший громадський музей був організований в с. Великий Бичків у 1957 році в приміщенні селищної бібліотеки. Музей мав дві кімнати, де було вміщено близько 400 експонатів, фо-

тографій, цінних документів та інших ілюстрованих матеріалів, які розкривали теми:

1. Селище В.Бичків в період капіталізму.
2. Селище В.Бичків в період радянської влади.

Навесні 1957 року працівниками Закарпат-

патського краєзнавчого музею було підготовлено і надруковано пам'ятку по збору музейних матеріалів та вивченню історії свого села шкільними краєзнавчими гуртками. Цю пам'ятку було надіслано у всі школи області. В результаті, вчителями шкіл, переважно істориками, географами, біологами з допомогою самих учнів в селі Пилипещ Міжгірського району та сіл Березники і Керещки Свалявського району були утворені шкільні музеї [17, с. 13]. Пізніше такі музеї були відкриті в селі Макарево Мукачівського району та в селі Кушниця Іршавського району. Тут були представлені чучела звірів і птахів, колекції вишивок, народного одягу, нумізматики, філателії.

На 1960 рік в області уже працювало 23 музеї на громадських засадах, в тому числі районних: Рахівський, Перечинський, Свалявський, Ужгородський (в с. Дравці), Виноградівський, Берегівський. Звичайно, в роботі цих музеїв було чимало і недоліків. Окремі музеї були дуже подібними не лише за своєю структурою, а й підбором експонатів. На жаль, в них недооцінювалось значення показу етнографічного матеріалу, на який так багата наша область.

А етнографічних музейних кімнат на той час взагалі не було. Також в області не було створено жодного літературно-меморіального музею [9, с. 33-34].

Мережа музейних закладів, які працювали на громадських засадах, з року в рік розширювалася.

У 60-х – на початку 70-х років в області активну роботу по створенню шкільних музеїв проводять так звані загони червоних слідопитів. Так, наприклад, у с. Чорний Потік Іршавського району у 1961 році був відкритий пам'ятник партизанам-інтернаціоналістам, які загинули у боротьбі з фашистами, і юні слідопити почали збирати матеріали і документи про діяльність інтернаціонального партизанського загону Дюли Усти та Івана Прищепи, що діяв на території Іршавщини у червні-жовтні 1944 року. Під документи та фотографії відвели в школі одну кімнату. За активної допомоги педагогічного колективу та директора школи Маргарити Федорівни Фегер юні слідопити вели змістовну пошукову роботу, в результаті чого було зібрано багато матеріалу. З'явилась потреба у створенні Музею бойової слави. Так, у 1970 році до 25-ї річниці перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні був відкритий музей [11, с. 32].

У 1967 році при загальноосвітній школі с.Арданово Іршавського району було відкрито історико-краєзнавчий музей під керівництвом С.С. Хрипти. Пошуковці розшифровували топонімічні назви, тлумачення етимології мікротопонімів. У музеї щорічно проводили зустрічі з ветеранами Великої Вітчизняної війни та ветеранами педагогічної праці.

У 1968 році Музей бойової слави було ві-

дкрито у школі с. Довге. Матеріали музею розповідають про партизанський загін ім. Ватутіна, який діяв на Закарпатті, а також про односельчан - учасників Великої Вітчизняної війни [11, с.124-125].

Кімната-музей бойової слави була заснована і при Воловецькій загальноосвітній школі у 1972 році. Зібрані матеріали розповідали про бойовий шлях 24-ї стрілецької Самаро-Ульянівської, тричі Червонопрапорної, орденів Суворова і Богдана Хмельницького дивізії, яка звільняла район в роки Другої світової війни. Також зібрані матеріали про партизанський загін В.П.Русина. Було створено рукотворну "Книгу пам'яті". У цьому ж році на Воловецьчині таку кімнату-музей бойової слави було відкрито в загальноосвітній школі с. Лази. Значну роль у діяльності кімнати-музею відіграють ветерани війни, які є частими гостями музею [11, с. 107-108].

На Берегівщині з 1970 року у школі-інтернаті працює музей "Народної пам'яті" (нині - Зразковий). Починався музей із збору відомостей про бойовий шлях 74-ї гвардійської Нижне-Дніпровської Ордену Богдана Хмельницького стрілецької дивізії. За тим - пошук матеріалів учасників бойових дій на Закарпатті, розшук рідних і близьких тих героїв, похованих у братській могилі у м. Берегові. Так виник розділ "Ніхто не забутий, ніщо не забуде". У музеї було створено гурток Червоного хреста [11, с. 101].

У 1973 році в області створюється ряд меморіальних музеїв. Але, насамперед, вони присвячувались Героям Радянського Союзу – О.Борканюку (с. Ясіня Рахівського району), С.Вайді (с. Дулово, що на Тячівщині) та І.Кубинцю – національному герою Чехословаччини (с. Новоселиця Тячівського району).

На Закарпатті також діяли музеї та музейні кімнати, присвячені життю і діяльності В.І.Леніна [10, с. 23-25].

На виконання постанови Колегії Міністерства культури Української РСР від 28 грудня 1972 року "Про поліпшення збереження і використання пам'ятників культури в комуністичному вихованні трудящих" створюються та розгортають свою роботу музеї на громадських засадах в старих та культових будинках. У 1973 році в області працювало 9 музеїв, експозиція яких розміщувалась в культових будинках (в селах Стеблівка, Данилове, Крайниково, Сокириця Хустського району, Середне Водяне, Ділове Рахівського району, Чинадієво Мукачівського району, Великі Ком'яти Виноградівського району, Білки Іршавського району) [2, с. 5].

На виконання постанови Ради Міністрів УРСР від 06.04.1977 року виконком Закарпатської обласної Ради депутатів трудящих прийняв рішення створити і в м. Ужгороді музей історії релігії та атеїзму, експозиція якого розмістилася

у колишній православній церкві [2, с. 36].

Відповідно до звітів, які щорічно подавали до обласного управління культури, в області на початку 70-х років нараховувалося понад 66 музеїв, що працювали на громадських засадах. Так, згідно звітів, на Міжгірщині нараховувалося п'ять музейних закладів, а саме: Подобовецька, Синевірська, Річківська, Репинська та Келечинська музейні кімнати.

Насправді, перевіркою було з'ясовано, що дані від Міжгірського районного відділу культури про наявність музейних закладів у районі, майже кажучи, були тільки на папері, бо окремі з них фактично не існували. Так, наприклад, експонати Подобовецького сільського музею в 1971 році було згорнуто і передано в старе приміщення восьмирічної школи, а кімнату в якій знаходився музей - передано для фельдшерсько-акушерського пункту. Подобовецький випадок - не виняток на Міжгірщині. Майже аналогічне сталося з музейними кімнатами в селах Річка та Репинне. А музейні кімнати в селах Келечин і Синевір, що були відкриті на підставі рішень Келечинської та Синевірської сільських рад (перший - 15.03.1967р., другий - 12.04.1968р.) і навіть зареєстровані обласним управлінням культури, їх експозиції не відповідали найелементарнішим вимогам того, що прийнято називати музейною установою. Тут експонувалися речі домашнього вжитку, яких в першому нараховувалося 39, а в другому - 67 [1, с. 48].

Подібна ситуація у роботі громадських музеїв була і на Воловеччині. Обласним управлінням культури тут було зареєстровано чотири музейні кімнати: Воловецьку музейну кімнату (1968р.), Воловецьку картинну галерею (1969 р.), Жденіївську картинну галерею (1969 р.) та Завадську музейну кімнату (1968 р.).

На час перевірки громадських музеїв у районі було виявлено, що картинної галереї в с.Жденієво немає. Завадська музейна кімната спочатку була створена у приміщенні старої школи і нараховувала біля 240 експонатів. Потім це приміщення було передано під дитячий садок. Працювала колись музейна кімната у приміщенні Воловецького райкому партії. У зв'язку з тим, що у старому приміщенні РК КПУ розмістили районну клінічну лікарню, музей було перенесено у Воловецьку середню школу. А відповідно до розпорядження Міністерства культури УРСР ті музеї, які розміщені у школах рахуються шкільними музейними кімнатами і не беруться на облік органами культури. На 1974 рік у Воловецькому районі на 14 сільських і одну селищну Ради фактично працювала одна Воловецька картинна галерея, яка була розміщена в районному Будинку культури [3, с. 44].

Гарною подією для м. Ужгорода стає відкриття 9 лютого 1981 року меморіального музею народного художника УРСР Ф.Ф.Манайла та

встановлення пам'ятної дошки з барельєфним портретом митця.

Музей знаходиться в будинку, де Ф.Ф.Манайло жив і працював понад 30 років. Це двоповерхова будівля з невеликим садом. В передпокої і чотирьох кімнатах другого поверху розміщена експозиція музею. Два великі фотоілюстровані стенди, що розміщені у передпокої, знайомлять з основними темами в творчості Федора Федоровича Манайла [3, с. 48].

У першій кімнаті зосереджені документальні матеріали, особисті речі а також художні твори, які характеризують життєвий і творчий шлях художника в дорадянський час [19, с. 6].

Друга кімната - меморіальна майстерня художника. Все, що оточувало митця у його повсякденному творчому житті, збережено тут до найменших дрібниць - меблі, особисті речі, знаряддя праці, ескізи, улюблені картини, навіть речі, якими Федір Манайло користувався лише під час походів по горах і долах Карпат з етнологом, складним мольбертом, стільчиком. Біля вікна - робочий стіл з численними паперами, зарисовками, робочим інструментом, повздовж стіни - великий диван, який завжди правив художнику за робоче місце.

В експозиції - велика кількість картин, які представляють творчість художника майже за півстолітній період. Твори виконані в різний час: "Сусідки" (1936), "Сім'я" (1940), "Втеча" (1941), "Весілля" (1942), "Весна в Карпатах" (1961) та багато інших [19, с. 15].

У меморіальній вітальні відбиток особистості Ф.Ф.Манайла зберігає кожна річ. Меблі, виготовлені за його власним кресленням-малюнком, улюблені картини, книжки... Значну частину вітальні займають картини. Як і за життя Ф.Манайла, у кутку біля каміна - ціла виставка робіт: "Гуцулка" (1939), "Від церкви" (1940), "Остання з Чорноріцьких гатей" (1952), "Над Тисою" (1963) а також невеликі декоративні монотипії та акварелі виконані на межі 60 - 70-х років. Яскраво доповнюють експозицію декоративні різьблені диньки. Відродженню цього давно забутого виду народної творчості гуцулів художник присвятив два роки життя.

Четверта кімната знайомить відвідувачів із творчою та громадською діяльністю Ф.Манайла 60 - 70-х років. Серед великої кількості художніх творів художника привертає увагу турнікет, який допомагає дізнатися про ще один вид творчості Манайла - монументально-декоративний живопис, в якому одним із перших він застосовував найрізноманітніші породи закарпатського каменю [19, с. 28-31].

Велика громадська діяльність в галузі культури, вагомий внесок Ф.Манайла у розвиток образотворчого мистецтва були відзначені високими державними нагородами. Грамоти, ордени, медалі представлені в експозиції.

Станом на 1982 рік, крім державних музеїв (три державні музеї та один філіал: Закарпатський краєзнавчий музей з відділеннями в містах Мукачеві, Виноградіві, Сваляві, Хусті; меморіальний будинок-музей ім. Ф.Ф.Манайла, Закарпатський художній музей – філіал Закарпатського краєзнавчого музею, Музей народної архітектури і побуту та Ужгородський музей атеїзму), в області працювало 150 музеїв і музейних кімнат на громадських засадах. З них 38 музеїв мали окремі приміщення, 37 музейних кімнат, які були розміщені при клубних та бібліотечних закладах, а 75 – в шкільних приміщеннях [4, с. 1-2].

На базі п'ятох громадських музейних закладів (Берегівського – інтернаціональної дружби, Великобичківського – краєзнавчого, Бабичанського – бойової слави, Тернівського – історичного та Ясінянського – краєзнавчого ім.Борканюка) у 1984 році, відповідно до постанови Міністерства культури УРСР від 19.04.1984 року, створено сектори Закарпатського краєзнавчого музею.

Не припиняється в цей час і робота загонів юних слідопитів. 9 травня 1982 року, саме в день десятиріччя створення загону слідопитів, в Голубинській восьмирічній школі Свалявського району було урочисто відкрито музей бойової слави.

Велику практичну допомогу у створенні музею подав директор школи Юрій Васильович Лендел. На той час в музеї було зібрано більше тисячі експонатів, перший фотостенд якого розповідав про пережахоронення на сільському кладовищі останків невідомого пілота. Ним був Григорій Павлович Кузьмін з Білорусії.

Двісті тридцять дев'ять ветеранів прославленої 24-ї Самаро-Ульяновської Залізної дивізії, яка звільняла с. Порошкове і всю Турянську долину Перечинського району, розшукали юні слідопити Порошківської школи під керівництвом Файни Соломонівни Мазайшфілі, керівника шкільного музею бойової слави. За велику пошукову роботу рада ветеранів дивізії нагородила пошуковий загін школи пам'ятною медаллю "Ветеран 24-ї Залізної дивізії".

Музей бойової і трудової слави Середнянської школи Ужгородського району був заснований у 1986 році під керівництвом Миколи Сергієвича Єршова. Для музею були зібрані матеріали про односельчан, які брали участь у Великій Вітчизняній війні, їх спогади, зброя, особисті речі ветеранів.

Матеріали, одержані в результаті листування учнів з Кижеватівською заставою, фортецею-героєм Брестом, автографи учасників боїв та гільза з землею, яку привезли учні з республіки Білорусь, стали першими експонатами музею бойової слави Ужгородської школи I-III ступенів.

Серед широкої мережі шкільних музеїв у

60 – 70-х роках починають створювати музеї, музейні кімнати історико-краєзнавчого та етнографічного напрямку. Так, заслуговує уваги музей історії і побуту, відкритий ще у 1962 році у загальноосвітній школі с. Тур'я-Ремети Перечинського району. Його матеріали розповідають про історію села, а також про печерне поселення на горі Магурича, де в давнину жили монахи-старообрядці. Тут також є матеріали про колишній металургійний завод, який з часом було закрито і на його базі був створений кінний завод. Цікавою є також колекція печаток, якими колись користувався уряд села. Економічний розвиток села висвітлений фотодокументами у повоєнний період: Історія Тур'я-Реметівської ГЕС, фабрики "Тур'янка" та колгоспу "Зоря комунізму" [11, с.142].

Про історію заснування села, про події революції 1848 року, Першої та Другої світової війни розповідають експонати історико-краєзнавчого музею загальноосвітньої школи с. Березово Хустського району, відкритого у 1964 році. Музей висвітлює періоди панування Австро-Угорської монархії, Чехословаччини. Окремим розділом висвітлено стан розвитку освіти у цьому регіоні.

У 1966 році у загальноосвітній школі с. Перехрестя Виноградівського району був відкритий краєзнавчий музей, в якому було зібрано цікаву експозицію предметів побуту селян XIX – початку XX століття.

Наступний краєзнавчий музей розмістився у загальноосвітній школі с. Шаланки цього ж району. В експозиції розмістили національні костюми, зброю часів Першої та Другої світових воєн. Цікавими є відділи випічки хліба, ткацтва та вишивки.

У 1975 році були створені два краєзнавчі музеї в Берегівському районі. У музеї загальноосвітньої школи с. Квасово розгорнули свою роботу відділи: природничий, археологічний, етнографічний, бойової слави, нумізматики та історії села. Про історію свого села, розповідають і матеріали другого краєзнавчого музею, експозиція якого була розміщена у школі с. Свобода.

Гарну експозицію було зібрано в Історико-етнографічному музеї загальноосвітньої школи №8 м. Виногорова. У розділі "Про Україну" були створені відділи: період первісного суспільства на території України; період княжої доби; формування і розвиток козацької держави-Гетьманщини; формування капіталістичних відносин.

Природничо-краєзнавчий музей (нині Зразковий), відкритий у 1978 році при загальноосвітній школі с. Смологовиця Іршавського району розкриває роботу відомого шкільного лісництва і працює під гаслом "Любити природу - значить любити Батьківщину". Крім природоохоронних розділів, музей містить відділ "Освіта нашого

краю". Була виставлена шкільна хроніка [11, с.128].

Цікаво висвітлюють історію села Біловарши та історію школи матеріали історико-етнографічного музею Тячівського району.

Центрами військово-патріотичного виховання учнівської молоді на початку 80-х років стали шкільні музеї - Історико-краєзнавчий музей загальноосвітньої школи с. Бобовище Мукачівського району, де зібрано матеріали про бойовий шлях 2-ої Гвардійської дивізії, яка у складі 18-ї армії визволяла с. Бобовище від німецько-фашистських загарбників. І музей бойової слави загальноосвітньої школи с. Скотарське Воловецького району (відкритий у 1982 році), де учні разом з вчителями створили експозицію матеріалів про воїнів-односельців.

Цінні матеріали про односельців-учасників Другої Світової війни: А.А.Куцу, І.А.Бойок, А.Й.Ренера та інших було зібрано для музею Бойової слави у загальноосвітній школі с.Середнє Ужгородського району [11, с.158].

Про буремні роки Другої світової війни свідчать експонати історичного музею Лютянської загальноосвітньої школи Великоберезнянського району.

Музей бойової слави був відкритий і в районному центрі на Великоберезнянщині при школі-інтернаті (нині Зразковий) у 1987 році. Експозиція музею розповідає про воїнів 875-го самохідно-артилерійського полку 66-ї гвардійської Полтавської дивізії.

Вивчаючи історію Закарпаття, справедливо згадати й про розвиток художніх промислів. Невідомо, що майже жоден музей навчального закладу не обійшовся без експонатів художніх промислів, які є поширеними в краї, зокрема, вишивками й ткацтвом. Ці вироби є справжньою скарбницею народного мистецтва та явищем не лише художнім, але й історичним.

Так, починаючи з 80-х років, поширюється тенденція у створенні та розвитку краєзнавчих та етнографічних музеїв при навчальних закладах області.

Особливості етнографії Воловецьчини розкрито в історико-краєзнавчій музеї, відкритий у 1981 році при школі с. Підполоззя. Тут розміщено речі хатнього і господарського вжитку, одяг та матеріали пов'язані з історією села.

Закарпатський стародавній жіночий та чоловічий одяг, рукотворні вироби гончарства та ткацтва зібрані учні для історико-краєзнавчого музею (нині Зразковий) загальноосвітньої школи №1 м. Сваляви. Музей діє з квітня 1982 року. Крім художніх виробів народного мистецтва, тут зібрано і описано народні звичаї, обряди, народні перекази і легенди.

В цьому ж році було відкрито Музей освіти при загальноосвітній школі с. Зарічево Перемиського району. Цікавими експонатами музею

стали спогади старожилів, вчителів, учнів, підручники різних років видання, грифельна дошка, чорнильніці, старі журнали тощо. Також зібрано матеріали про вчителя Івана Торму, поетесу Марійку Підгорянку, інших вчителів, випускників школи та людей, що пов'язали своє життя з освітою і культурою.

Про історію своєї школи та села розповідає і Етнографічний музей, створений у 1986 році в с. Тур'я-Поляна також на Перечинщині. Експозиція музею містить одяг, приладдя побутового користування, ткацькі вироби тощо. Є значна кількість виробів з дерева, різні види посуду, знаряддя праці: віз, ярмо, терлиця, чесалка, сільськогосподарський інвентар: точила, коси, граблі, столярні інструменти тощо. Значне місце в музеї займають знаряддя праці лісового господарства [11, с. 143].

Відповідно до статистичної звітності, станом на 1985 рік в області уже нараховувалось 159 музеїв і музейних кімнат. Три музеї області - Петрівський, Солотвинський і Фанчиківський дістали почесне найменування "Народний музей". Берегівський і Великобичківський, які носили це найменування, про що вже йшлося, стали секторами державного Закарпатського краєзнавчого музею.

За профілем громадські музейні заклади області поділялись на:

- історичні - 125
- дружби народів - 8
- природознавчі - 7
- художні - 4
- етнографічні - 7
- краєзнавчі - 1
- меморіальні - 2
- атеїстичні - 2
- мистецтва - 2
- археологічні - 1

З-поміж цих громадських музейних закладів області - 43 музеї, 4 картинні галереї і 112 музейних кімнат [5, с. 1].

У 1987 році були створені та взяті на державний облік ще такі заклади: Музей чекіста при управлінні КДБ по Закарпатській області, музей Закарпатської геологорозвідувальної експедиції, музей заводу "Ужгородприлад" та зоологічний музей Ужгородського державного університету [6, с. 2].

Експозиція зоологічного музею Ужгородського державного університету (зараз Ужгородського національного університету) знаходиться в будівлі монастиря о.о.Василіан 1912 р. (зараз у ній знаходиться фізичний факультет університету). В експозиції музею експонуються близько 5500 експонатів, серед них понад 3940 екземплярів безхребетних, більше 330 риб, майже 40 амфібій, понад 80 рептилій, більше 760 птахів, близько 200 ссавців. Фонди музею нараховують десятки тисяч екземплярів комах. У них також зі-

брані всі представники фауни Закарпаття. Тут можна побачити ендеміків Карпат – плямисту саламандру, альпійського і карпатського тритонів та інших. Такі представники фауни Карпат, як умбра, дунайський лосось, стерлядь, ескулапова змія, філін, сичик-горобець, чорний лелека та інші занесені до Червоної книги.

У музеї зберігається найчисельніша на Україні колекція хижих птахів і сов. Вона була зібрана упродовж 50 років відомим закарпатським орнітологом А.А.Грабарем і є однією з найкращих у нашій країні і в Центральній Європі. Увагу привертають чучела благородного оленя, бурого ведмеда, дикого кабана, вовка, рисі, лисиць та багатьох інших представників тваринного світу Закарпаття. Серед експонатів чимало й екзотів фауни – корали, головоногі моллюски, краби, тропічні жуки і метелики, африканський страус, колібрі, фламінго, кенгуру, дикий собака дінго та інші [18, с. 62].

В Закарпатській області залишилась багата традиція народних промислів та ремесел. Збереглися і виробничі споруди — свідки технічного рівня минулих епох (деякі з них і досі діючі). Так, музеєфіковано діючі пам'ятки народної техніки у селі Нижній Бистрий Хустського району — водяний млин і водяна лісопилка [16, с. 246]. Заслужує на увагу і діючий музей-кузня, відкритий в селі Лисичево Іршавського району на базі ковальського цеху “Гамора”, заснованого у 1850 році. Тут порівняно в хорошому стані збереглися як самі технічні споруди, так і майже всі її внутрішні механізми. Вони і є основними експонатами музею. Музей-кузня наочно демонструє відвідувачам процес виготовлення сільськогосподарських знарядь праці ковальського виробництва, діючу технологію на технічному рівні середини XIX ст. [6, с. 2]

Створення тематичних етнографічних експозицій сільських та районних музеїв розширює та поглиблює розробку етнографічної проблематики, сприяє збереженню народної традиційної культури у її локальних проявах. Оригінальний меморіально-етнографічний осередок, що розкриває історію народної шкільної освіти було засновано в селі Зарічеве Перечинського району. Музей створено зусиллями місцевої вчительки, відомого ентузіаста музейної справи краю Ж.О.Сухоліт. У приміщенні старої школи відтворено квартиру вчителя та класну кімнату народної школи за часів, коли Закарпаття входило до складу Австро-Угорщини та Чехословаччини. Тут жила і вчителювала українська поетеса Марійка Підгірянка (літературний псевдонім М.О.Домбровської). У музеї зібрано чимало пам'ятних речей, які їй належали. Багато корисного, з погляду використання досвіду народної педагогіки, зібрано в цьому осередку [16, с. 244].

Також в цьому селі у 1985 році був створений ще один цікавий музейний комплекс “Ле-

мківська садиба”. Хата збудована в 1902 році із букових колод. До комплексу забудови входять: жила частина (хижа, сіни і комора) та господарські приміщення (стодола, хлів і хлівець), що знаходяться в одному ряду, під спільним дахом. Саме такий тип забудови характерний для етнографічної групи лемків. У хаті зібрані предмети побуту, які відтворюють матеріальну культуру лемків початку XX ст.: в сінях – дерев'яна ступа, жорна, великі дерев'яні миски, діжки для капусти із солом'яною кришкою, в коморі – старовинні столярські інструменти, дерев'яні бочки, посуд, чоботи, у кімнаті – стіл, різьблене ліжко, шафа, дерев'яна коліска, що зроблені руками господаря [13, с. 1]. У 1988 році етнографічному музею “Лемківська садиба” в селі Зарічево було присвячено звання “Народний музей” [7, с. 1].

У цьому ж році при загальноосвітній школі в селі Великі Береги Берегівського району був створений також дивовижний за своїм внутрішнім складом – Музей ткацтва. Всі музейні експонати – старовинні речі, дбайливо збережені батьками школярів і перенесені у музейну кімнату самими дітьми. Серед них – чудова колекція старовинної вишивки на домотканому полотні, вік якої понад 130 років. Народні візерунки до сьогодні зберегли яскравість кольорів. А ще ціла колекція найрізноманітніших прасок, якими користувалися закарпатські господині, багато глиняних глечиків, різних за формою та призначенням, та інші речі домашнього вжитку. Родзинкою музею є старовинні веретена і ткацькі верстати, за якими дівчата старших класів на уроках виробничого навчання освоюють призабуте ремесло своїх прабабусь [13, с. 1]

В м. Ужгороді, на той час, в одному з приміщень організації Спілки письменників України створюється літературний музей – Музей книги Закарпатської організації Національної спілки письменників. Із початком заснування музею тут були зібрані різні експонати: першодруки, книги, твори з письменницькими автографами, матеріали про розвиток книгодрукування, рукописи, фотографії, особисті речі літераторів [12, с. 1].

11 червня 1988 року Радою Міністрів УРСР було прийнято постанову про створення ще одного меморіального музею народного художника України А. Коцки в будинку де жив художник. По смерті А.А.Коцки, його сестра Ганна Андріївна передала в дарунок державі полотна, бібліотеку, архів і меблі, пензлі і фарби – все те, що оточувало митця в житті. І ось у травні 1990 року відбулося урочисте відкриття меморіального будинку-музею Андрія Коцки. Тепер численні відвідувачі цього затишного куточка Ужгорода, шанувальники образотворчого мистецтва, мають змогу познайомитись з життям і побутом художника, поринути в атмосферу його

робляють у глибини цього самобу-

1987 року в області створюється

у с.Верхні Ворота Воловецького ра-

Хижа Виноградівського району у за-

етап етнографічна колекція зібрана в

матеріали про історію рідного

Музей і під такою ж назвою "Бере-

етапом у розвитку музейної

Закарпатті, вивчення історії та культу-

музейних кімнат. Одними з перших таких музеїв

Про життєвий і творчий шлях поета Юрія

У 1987 році у с. Пушкіново Виноградівсь-

31 жовтня 1987 року в м.Ужгороді на базі

Але все ж таки, після проведеного обсте-

Тому з державного обліку було знято по-

У 1990 році з державного обліку було зня-

- історичні – 55
- природознавчі – 6
- етнографічні – 9
- дружби народів – 3
- художні – 7
- атеїстичні – 1
- меморіальні – 2
- археологічні – 1
- промислові – 3
- краєзнавчі – 4
- літературні – 4
- геологічні – 1 [8, с. 1].

Таким чином, у радянський період на За-

ся краєзнавчий рух, під час якого було зібрано величезну кількість цінних експонатів, історико-культурної інформації про те чи інше село, селище, місто, район. Але, на превеликий жаль, цей рух з волі комуністичних ідеологів, перетворювався в чергові кампанії, приурочені до круглих дат з історії КПРС та СРСР (50-річчя Жовтневої революції, 100-річчя В.Леніна, 50-річчя

СРСР і т.д.), внаслідок чого збиралися й ідеологічно препаровані матеріали, створювалися подібні одна до одної історичні експозиції, зростало на папері число музеїв. Так абсолютизація класового антагонізму призвела до втрати в музейних експозиціях певного шарму і самобутності нашого краю.

1. Державний архів Закарпатської області (далі ДАЗО). - Ф.195. - Оп.14. - Од.зб.2461. - Арк.328.
2. ДАЗО. - Ф.842. - Оп.1. - Од. зб.438. - Арк.97.
3. ДАЗО. - Ф.842. - Оп.1. - Од. зб.454. - Арк.113.
4. ДАЗО. - Ф.842. - Оп.1. - Од. зб.702. - Арк.18.
5. ДАЗО. - Ф.842. - Оп.1. - Од. зб.770. - Арк.9.
6. ДАЗО. - Ф.842. - Оп.1. - Од. зб.875. - Арк.20.
7. ДАЗО. - Ф.842. - Оп.1. - Од. зб.902. - Арк.15.
8. ДАЗО. - Ф.842. - Оп.1. - Од. зб.932. - Арк.10.
9. ДАЗО. - Ф.1713. - Оп.1. - Од. зб.72. - Арк.48.
10. ДАЗО. - Ф.1713. - Оп.1. - Од. зб.92. - Арк.26.
11. Децик Р. Невичерпна скарбниця людських святинь: Шкільні музеї Закарпатської області. - Ужгород, 2008. - 215 с.
12. Довідка про літературний музей Закарпаття // Матеріали науково-методичного відділу по громадських музеях ЗКМ.
13. Музеї Закарпаття: Буклет. - Ужгород: Видавник ПП "Шарк".
14. Музей книги: З досвіду роботи вчительки української мови та літератури СШ №12 міста Ужгорода Лідії Іванівни Стеців по вихованню патріотизму та національної самосвідомості дітей: Буклет. - Ужгород, 1994. - С. 1.
15. М'ясищева О. Переливчаста краса великих ліній... // Новини Закарпаття, 1991. - 23 травня. (№96). - С. 4
16. Скрипник Г.А. Етнографічні музеї України: становлення і розвиток. - К., 1989.
17. Федака П. Закарпатський краєзнавчий музей на відтинку своєї півстолітньої історії// Науковий збірник Закарпатського краєзнавчого музею. - Ужгород, 1996. - Вип.ІІ.
18. Федака П. Пам'ятки Замкової гори. - Ужгород, 1999; Його ж. Закарпатський краєзнавчий музей на відтинку своєї півстолітньої історії // Науковий збірник Закарпатського краєзнавчого музею. - Ужгород, 1996. - Вип.ІІ.
19. Фолтін В.Т., Манайло І.Ф. Меморіальний музей народного художника УРСР Ф.Ф.Манайла: Путівник. - Ужгород, 1986.

РЕЗЮМЕ

ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВЕННЫХ И ШКОЛЬНЫХ МУЗЕЕВ НА ЗАКАРПАТЬЕ (50 – 80-е ГОДЫ XX в.)

Кузьма В. В. (Ужгород)

В статье рассматривается история возникновения, развития и функционирования гражданских музеев в Закарпатье 50-80-ых годов XX века. Подано краткую характеристику деятельности школьных музеев, музейных комнат, описано работу так называемых отрядов красных следопытов и работу по привлечению ученической молодежи к изучению истории и культуры края вообще. Рассмотрены все положительные и отрицательные последствия в развитии музейного дела области.

Ключевые слова: музей, гражданские музеи, музейные учреждения, школьные музеи, экспозиция, экспонаты.

SUMMARY

THE HISTORY OF DEVELOPMENT PUBLIC AND SKHOOOL MUSEUMS IN TRANSCARPATHTIA (50-80-IES OF THE XX CENTURY)

V. Kuzma (Uzhhorod)

The article reviews the history of formation, development and functioning of public museums in Transcarpathia in 50-80-ies of the XX century. Brief characteristic is proposed to reveal the activities of school museums, museum rooms; the activities of so called red pathfinder detachments is described, as well as attraction of students to studies of the history and culture of the land in general. All positive and negative results in museum matters development in the region are examined.